

Lausunto

16.06.2025

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Säännökset ovat tarpeellisia selkeyttämään sinällään tavanomaisten lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömien kasvatuksellisten rajausten mahdollistamista sekä ikätasoista hoitoa ja huolenpitoa turvaavia menettelytapoja erityisesti lastensuojelun perhehoidossa ja koskien myös avohuollon sijoitusta. Ehdotetut säädökset jättävät kuitenkin vielä monin paikoin avoimeksi sen, millaista tosiasiallista menettelyä harkintavallan käyttöön liittyen edellytetään (tai edellytetäänkö) esimerkiksi suhteessa voimakeinojen käyttöön tai lapsen mielipiteen selvittämiseen; lisäksi osin määrittymättömänä vielä näyttäytyy ehdotetun säännöstelyn selkeys suhteessa itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen perustuviin toimenpiteisiin. Käytännössä säännöstely tulenee esimerkiksi lisäämään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän harkintavaltaan perustuvaa ohjausta kasvatuksellisten periaatteiden toteuttamiseksi erityisesti perhehoidossa. Lisäksi säännökset edellyttävät erityisesti perhehoitajien lainsäädännöllisen osaamisen turvaamista sekä kasvatuksellisen tuen ja ohjauksen saatavuuden turvaamista.

Lisäksi päätöksenteosta ehdotetaan, että päätöksen omaisuuden poisottamisesta tekee perhehoidossa olevan lapsen osalta 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Päätöksentekovelvoitteen viivytyksettömyyden turvaamiseksi säännöstelyllä tulisi turvata päätöksenteko-oikeus lastensuojelulain 13§ 1. mom. mukaiselle hyvinvointialueen ko. tehtävään määräämälle sosiaalityöntekijälle, vaikkakin myös käytännössä lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää pidettäisiin päätöksenteossa ensisijaisena. Esiityksiin perustuvan päätöksenteon asianmukaisuutta arvioitaessa tulee myös käytännössä huomioida sen takautuvuus ja mahdolliset tilanteet, joissa perhehoitaja ja sosiaalityöntekijä olisivat kyseisessä tilanteessa päätyneet myös toisistaan eriäviin näkemyksiin. Perhekotihoidon osalta esityksen mukaisen säännöstelyn tulee pitää sisällään myös hoito- ja kasvatustyön arjesta tilanteet, joissa esimerkiksi perhehoitajat ovat vapaalla (lapsi on sijaistavan perhehoitajan hoidossa tai ammatillisessa perhekodissa lasta hoitaa tehtävään palkattu henkilöstö).

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Ks ed. Suhteessa perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten käyttöön nykytilanne perustuen päätöksentekovelvoitteeseen tilanteissa, joissa lapsen kohdistetaan yksipuolisesti rajoittavia toimia, on ollut verrattain selkeä.

Muun lain nojalla kiellettyjen aineiden ja esineiden pois ottamisen mahdollistaminen jo pelkän hallussapidon perusteella kuvautuu säännösten perusteella yksiselitteisenä, mutta muutoin toimenpidetarpeiden arviointi on esitysten perusteella perustettava perusteltuun syyhyn epäillä aineiden ja esineiden käyttöä omaa tai muiden turvallisuutta vaarantaen (muut aineet ja esineet); todennäköiseen hengen, terveyden, turvallisuuden tai yleisen järjestykseen vaarantumiseen (rahavarat); tai omaisuuden vahingoittumiseen sekä turvallisuuden tai sijaishuoltopaikan yleisen järjestyksen vaarantumiseen (viestinnän mahdollistavat laitteet ja välineet).

Erityisesti muiden aineiden ja esineiden osalta perusteltu syy epäillä turvallisuuden vaarantumista voinee joissakin tilanteissa nostaa tarpeettomasti kynnyistä lapsen ikätasoon nähden perusteettomasti lapsen hallinnassa olevien muiden aineiden tai esineiden pois ottamiseen, mikäli riittävää käsitystä juuri turvallisuuden vaarantumisesta ei voida perustellusti muodostaa. Tältä osin voisi tarkoituksenmukaisena perusteena olla myös perusteltu syy epäillä, että lapsi käyttää kyseisiä aineita tai esineitä omaa tai toisen henkeä, terveyttä, turvallisuutta tai sijaishuoltopaikan yleistä järjestystä tai omaisuutta vahingoittavalla tavalla.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisluonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

Esityksessä on todettu sen toteuttavan tavoitteita, jotka liittyvät lastensuojelun ja psykiatrian osaamisen yhteensovittavien lastensuojelun palveluyksiköiden (hybridiyksiköt) toteuttamiseen; niin ikään ehdotuksilla on kuvattu pyrittävän parantamaan lastensuojelun sijaishuollossa olevien lasten oikeutta tosiasiallisesti päästä tarvitsemiinsa lastensuojelun ja terveydenhuollon palveluihin, vaikkei palvelulla pystytäkään vastaamaan kaikkiin lasten ja nuorten mielenterveyteen kytkeytyviin haasteisiin.

Kuten esityksessä jo lähtökohtaisesti on todettu, lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa ja mielenterveyden hoidon saatavuudessa ilmenee kansallisestikin merkittäviä puutteita sekä alueellista vaihtelua. Niin ikään ilmiöön kytkeytyy se, että riittämättömästä hoidosta sekä hoidon tarpeen arviointiin kytkeytyvien toimenpiteiden johdosta aiheutuu myös lastensuojelun tarvetta ja myös lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla on olemassa olevasta velvoittavasta lainsäädännöstä riippumatta vaikeuksia saada hoitoa tai hoidon tarvettaan oikea-aikaisesti arvioiduksi terveydenhuollossa. Kokonaisuudessaan tämän ilmiön kannalta tarkasteltuna esitetyt muutokset ovat riittämättömiä lastensuojelun asiakkaana olevien lasten mielenterveyspalveluiden ja hoidon saatavuuden parantamisen näkökulmasta. Siltä osin, kuin esityksiä tarkastellaan nimenomaisen palvelumuodon (”hybridiyksikkö”) näkökulmasta, esitykset selkeyttävät lähinnä järjestämislain velvoitteiden soveltamista juuri tämän kyseisen palvelumuodon järjestämiseen. Tämän palvelun

toteuttaminen yhteistoiminta-alueelle kohdentuvana ja yhteistoimintaa määrittelevän sopimuksen mukaisena palveluna on perusteltua.

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

Esitetyt säädökset kuvaavat sinällään selkeästi tavoitetilana olevan toiminnan säännöstelyn. On ennakoitavissa, että käytännön toteuttamista haastavat ne palvelun järjestämiseen kohdistuvat erityiset vaatimukset, jotka liittyvät mm. henkilöstön saatavuuteen ja pysyvyyden turvaamiseen muun muassa riittävän erityisosaamisen muodostamiseksi palvelun toteuttamisessa.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyttä?

Säännöstelyssä esitetään kelpoisuusvaatimukseksi tehtävään soveltuva korkeakoulututkintoa tai ammattikorkeakoulututkintoja edeltänyttä opintoasteista ammatillista tutkintoa. Lisäksi palvelussa tulee työskennellä riittävä määrä terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Henkilöstöltä edellytetään perehtyneisyyttä riittävän turvallisuuden varmistamiseen. Lisäksi palveluntuottajalla on oltava käytettävissään erityisosaaminen lääketieteen, mukaan lukien päihde- ja riippuvuushoidon, psykologian, sosiaalityön, kasvatuksen ja opetuksen alalta lapsen suunnitelmallisen kuntoutumisen toteuttamiseksi ja turvallisuuden varmistamiseksi henkilökuntaan voi hoito- ja kasvatushenkilöstön lisäksi kuulua vartijoita, joilla on turvallisuusalan perustutkinto tai ammattitutkinto.

Huomioiden, että palvelu säädetään vai julkisen organisaation ja sinällään rajattujen toimijoiden toteuttamaksi, ei Pohjois-Savon hyvinvointialueella ole esittää täydennystä tai muutoksia näihin esityksissä asetettuihin vaatimuksiin nähden.

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

Esitys tiivistää merkittävällä tavalla mahdollisesti pitkäaikaisenakin palveluna toteutettavan palvelun aikana noudatettavaa asiakassuunnitelman tarkistamisen lakisääteistä tarvetta.

Asiakassuunnitelmaa koskevien muutosesitysten sijaan voisi olla tarkoituksenmukaista tarkastella lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioinnissa myös hoito- ja kasvatussuunnitelman roolia, esimerkiksi toteuttamalla rajoitusten käytön arviointi myös osana lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa laadittua hoito- ja kasvatussuunnitelmaa. Edellä esitettyä voisi olla perusteltua arvioida erityisesti siitä syystä, että asiakassuunnitelman rooli on nykyiseen lainsäädäntöön perustuen merkittävän laaja-alainen ja myös lapsen kuntoutumisen tavoitteiden sisällön määrittelyn sekä tavoitteiden seurannan ja asettamisen kannalta keskeinen: voitaisiinko kytkemällä sääntelyssä säännönmukainen rajoitusten tarpeellisuuden arviointi tiiviimpään asiakassuunnitelman tarkistamisen sykliin epätarkoituksenmukaisella tavalla edesauttaa myös tilannetta, jossa asiakassuunnitelmalla ei enää riittävässä määrin kyetä tämän ohella ohjaamaan lapsen kuntouttamiseksi asetettavien tavoitteiden seuranta sekä tuen toteuttamisen suunnittelua. Itsestään selvänä lähtökohtana on toki pidettävä sitä, että lapsen asiassa työskentelyä tulee asiakassuunnitelmalla johtaa ja ohjata: rajoitusten käytön tarpeellisuuden tiivimpään arviointiin hoito- ja kasvatussuunnitelman käyttö voisi olla tarkoituksenmukaista siitäkin syystä, että sen

merkitys jo nykyisellään liittyy keskeisellä tavalla tilanteeseen, jossa lapseen on jouduttu kohdistamaan rajoitustoimenpiteitä tai tilanteisiin, joissa tämä on todennäköistä. Esitetty vaihtoehto kuitenkin luonnollisesti edellyttäisi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän nykyistä tiiviimpää kytkemistä hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkistamiseen erityisesti rajoitusten tarpeellisuuden arvioinnin osalta.

Huomiona todetaan, että esityksestä tai sen perusteista ei ilmene, mitä voidaan pitää ”muun asiantuntijan” arviona lapsen hoidon, huolenpidon tai kuntoutuksen tarpeesta.

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

Palvelun suhdetta erityisen huolenpidon jaksoon vaikuttaa määrittävän erityisesti palvelun kesto, edellytys itsemääräämisoikeutta rajoittavien toimenpiteiden jatkuvampaan käyttöön sekä säännöstely, jolla pyritään turvaamaan palvelun turvallisuutta sekä sijoitettujen lasten, henkilöstön, että mahdollisen ulkopuolisen uhan näkökulmasta. On tarkoituksenmukaista, että tätä nimenomaista palvelua voidaan kuitenkin järjestä myös kiireelliseen tarpeeseen niin sanottuna vastaanotto- ja arviointitoimintana ja ettei palveluun sijoitettaville lapsille ole säädetty ikäraja.

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

Kyllä

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Ei huomioita.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

Sääntely vastaa näiltä osin tosiasiaissa käytännössä ilmeneviin tarpeisiin.

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

-

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

-

66 § Henkilöntarkastus

-

66 a § Henkilönkatsastus

-

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

-

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

-

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

-

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 b § Lapsen kiinniotto

-

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

-

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

Huomioiden sosiaalihuollon viranomaisen sekä lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilöstön perustehtävä ja tähän kytkeytyvät osaamisvaateet myös poliisin virka-avun saamisen edellytyksistä säättäminen on välttämätöntä esityksen mukaisten toimenpiteiden toteuttamiseksi käytännön tilanteissa.

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

-

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

-

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Ei kantaa

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

-

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

-

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Rajoituksista sijaishuollossa: sääntelyssä sinällään tarkoituksenmukaista on mahdollistaa myös perhehoitoon sijoitetun lapsen palauttamisesta perhehoitoon sekä tarkentaa nykyistä sääntelyä mahdollistamaan luvatta poistuneen lapsen tehokkaampaa etsintää ja tavoittamista sekä tosiasiallisia edellytyksiä si-jaishuoltopaikkaan palauttamiseksi.

Suljetun laitospalvelun osalta tulisi ottaa huomioon määrärahojen osoittamisen tarve myös kyseistä uudenlaista palvelua mahdollisesti järjestäville Helsingin kaupungille tai hyvinvointialueille. Kuntouttavan suljetun laitospalvelun osalta tarkoituksenmukaisena näyttäytyy palvelun määrittäminen hybridilaitospalvelun ohella palveluksi, jonka järjestämisestä tulisi sopia yhteistyöalueella toimivien hyvinvointialueiden kesken ja ko. alueella todetun tarpeen mukaisesti.

Rautiainen Katja

Pohjois-Savon hyvinvointialue/Lastensuojelupalvelut - Lastensuojelun palveluyksikköjohtaja